

UNA POLÈMICA A LA PREMSA VIGATANA
ENTORN DE LA IMITACIÓ DELS RITMES CLÀSSICS
EN CATALÀ: JOSEP FONTS, JOAN FRANQUESA
I JOSEP MARIA LLOVERA

JAUME MEDINA

L'aparició d'un article del canonge Josep Maria Llovera sobre l'hexàmetre rítmic català va provocar, en 1926, una polèmica sobre la possibilitat o impossibilitat d'imitació de les formes clàssiques. L'autor publica els escrits de Josep Fonts, que participà en la controvèrsia tot defensant-ne la impossibilitat. S'hi llegeix també una carta de Joan Franquesa donant-li suport i la resposta de Josep Maria Llovera.

Paraules clau: hexàmetre, poesia catalana, debat periodístic, Gazeta de Vich.

The appearance of an article by Canon Josep M. Llovera dealing with the rhythmic hexameter in Catalan gave rise, in 1926, to a controversy regarding the possibility or impossibility of imitating classical forms. The author publishes texts written by Josep Fonts, who participated in the debate defending the idea that such imitation was impossible. A letter of support, from Joan Franquesa is also reviewed together with the response from Josep Maria Llovera.

Keywords: hexameter, Catalan poetry, newspaper debate, Gazeta de Vich.

L'any 1976 vaig tenir ocasió de resseguir en el meu treball de doctorat sobre *Els ritmes clàssics en la poesia catalana* els avatars del que havia estat aquest intent d'imitació en català dels versos dels poetes grecs i llatins al llarg del segle xx. La part més substancial del treball fou recollida al cap de poc temps en un ampli article titulat *L'hexàmetre i el díptic elegíac en la poesia catalana*.¹ Després, uns quants anys més tard, va veure també la llum, a través de microfítxes, el volum primer de la meva tesi doctoral.² Tanmateix, el volum segon quedava inèdit. I en ell hi havia inclosos tot un seguit d'articles i de traduccions poètiques que tenien una relació ben directa i ben estreta amb el tema tractat. Posteriorment, algunes de les versions foren incorporades en altres estudis meus sobre la tradició clàssica (d'una manera especial, els que tracten sobre la història de la presència de Virgili i d'Horaci en les lletres catalanes), i també apareixien els volums que recollien les obres traduïdes per Josep Maria

1. *Els Marges*, núm. 14 (1978), p. 3-30.

2. MEDINA I CASANOVAS, Jaume. *Història de les adaptacions de metres clàssics greco-llatins en la poesia catalana (segle xx)*. Barcelona (ETD), 1986.

Llovera.³ Però en el segon volum del meu treball de doctorat, hi quedaven encara tot d'articles sobre el tema de la imitació dels ritmes clàssics que havien aparegut a la premsa durant els anys vint de la passada centúria i que, d'aquesta manera, romanien encara semidesconeguts pels interessats en aquesta qüestió. Això és el que m'ha fet decidir ara a recollir-los i donar-los una més àmplia divulgació.

En la present ocasió, presentaré els cinc articles sobre la impossibilitat de l'hexàmetre català, escrits per Josep Fonts, la carta de Joan Franquesa donant-li suport i la contestació per part de Josep Maria Llovera, publicats tots ells durant el 1926 a la *Gazeta de Vic*.

Primer de tot, doncs, situarem l'escena en el seu context. Per fer-ho, començarem dient que a principis del decenni dels anys vint no tan sols havien estat provats en català els principals ritmes de la poesia llatina —el mallorquí Miquel Costa i Llobera havia publicat les seves *Horacianes* l'any 1906 i, a Barcelona, Riba publicava *Les Bucòliques de Virgili* el 1911—, sinó que aquests i altres intents havien causat l'aparició d'articles on eren exposades les opinions favorables o contràries a aquestes provatures. Encara que d'entrada podria semblar que la causa de les polèmiques dels anys vint fou provocada per l'aparició, el 1919, de la versió ribiana de *L'Odissea*, de fet la seva autèntica esca va ser un autor del País Valencià: Joaquim Garcia Girona, el qual publicà al *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* tres articles —«Unes explicacions», «Més sobre la imitabilitat dels metres llatins» i «La versió de la estrofa alcaica»—⁴ que mogueren un cert enrenou en alguns cercles barcelonins afectes a les lletres clàssiques; més en concret, entre els clergues de *La Paraula Cristiana*. De primer va ser Tomàs Bellpuig qui va escriure un article sobre «La possibilitat d'imitació de les formes mètriques clàssiques en català»,⁵ tot contestant algunes de les afirmacions de Garcia Girona i unes provatures del també clergue Josep Maria Llovera,⁶ i després aquest darrer, el qual replicava amb un article titulat «Cap a l'hexàmetre rítmic català»⁷ a les crítiques que Bellpuig havia fet als seus intents. Va ser en aquest moment que Josep Fonts es decidia a entrar en la polèmica.

3. LLOVERA, Josep M. *Versions de l'obra completa d'Horaci i de quinze rapsòdies de la Ilíada d'Homèr*. Traducció directa en els metres originals. 2 vols. Sabadell, 1975.

4. «Unes explicacions», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. VI (1925), p. 269-277; «Més sobre la imitabilitat dels metres llatins», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. VII (1926), p. 210-220; «La versió de la estrofa alcaica», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. VIII (1927), p. 172-178.

5. BELLPUIG, Tomàs. «La possibilitat d'imitació de les formes mètriques clàssiques en català», *La Paraula Cristiana*, vol. III (gener-juny 1926), p. 394-406.

6. Josep Maria Llovera publicà «L'Ègloga messiànica de Virgili», *Catalunya Social*, Número Almanac, Nadal (1925), i també a *Vida Cristiana*, núm. 99, any XIII, Advent (1925), p. 13-19, en què afirmava: «En la versió, rigorosament literal i calcada vers per vers, que donem de l'ègloga messiànica del poeta de Màntua, hem cercat de reproduir-ne amb tota fidelitat no sols el moviment líric i tota la imatgeria, sinó també el ritme del vers heroic en què fou escrita. Sigui el nostre esforç una humil contribució a l'obra d'enriquir les lletres nostrades amb la importació de l'hexàmetre, del qual, després i tot dels meritoris assaigs d'egregis poetes, fretura encara la llengua catalana, que nosaltres fermament creiem més apta a produir-lo que la d'altres pobles on, com a Alemanya, n'han fet ja l'assimilació» (*ibid.*, p. 14).

7. LLOVERA, Josep M. «Cap a l'hexàmetre rítmic català. (Resposta d'amic a una crítica rigorista)», *La Paraula Cristiana*, vol. III (gener-juny 1926), p. 501-516.

Pel que fa als personatges: Josep Maria Llovera i Tomàs (Castelló d'Empúries, 1874 - Barcelona, 1949), va ésser un destacat escriptor eclesiàstic. Estudià a Girona i a Roma, i fou professor de sociologia del Seminari de Barcelona: cal remarcar en aquest camp la seva obra *Tratado de sociología cristiana* (1909), que arribà a les vuit edicions. Fou molt influent en determinats ambients polítics i socials. Traduí l'obra completa d'Horaci, imitant els ritmes de l'original, quinze rapsòdies de la *Iliada*, seguint el ritme de l'hexàmetre, i obres d'Aristòtil i de Ciceró, així com també les *Confessions* de sant Agustí (1931). Al seu torn, Josep Fonts i Surinyac⁸ (Horta d'Avinyó, 1877 - Vic, 1930) després d'haver estudiat al Seminari de Vic en fou catedràtic a partir del 1913. Hi ensenyà retòrica i poètica durant disset anys. Excel·lí en la composició llatina; entre les seves obres destaquen: *Scholarum Angelico Praeceptorum. Hymnus* (1901), *Nova lyra. Hymnes y odes llatines amb la traducció catalana en vers per Mn. Lluís Vinyes, Pbre.* (1910), *Episcopalia. Illmo. Et Rmo. Dom. Iosepho Torras et Bages, Doctori, Episcopo Vicensi. Carmina* (1916), *Henricus Prat de la Riba. Menores versi* (1918), *Ad sepulcrum Episcopi Torras nono occurrente anniversario ab obitu honorati praesulis* (1925) i *Tentamina hexametri* (1927). Res no sabem de Joan Franquesa: potser es tracta del poeta i assagista Josep Franquesa i Gomis (Barcelona, 1855-1930), catedràtic de literatura a la Universitat de Barcelona, mestre en gai saber i traductor de l'*Electra* de Sòfocles (1912).

El fons de la polèmica, provocada, com hem dit, per l'aparició de l'article del canonge Llovera sobre l'hexàmetre rítmic català, gira entorn de la diferència existent entre les poesies llatina i catalana: si aquella té el seu fonament en la quantitat i aquesta en la intensitat és impossible que els versos de l'una puguin ésser també construïts en l'altra. Aquest és l'argument de Josep Fonts, el qual, a banda de no cedir en la seva intransigència i de tenir notables habilitats per a confegir versos en llatí, demostra posseir, pel que fa a la mètrica clàssica, uns coneixements bastant inferiors als del doctor Llovera, uns coneixements que no superen, cronològicament, els fornits pel gloriós *Gradus ad Parnassum*. En aquesta polèmica no hi ha vencedor ni vençut, perquè tan legítim és de defensar la impossibilitat d'imitació de les formes clàssiques com la seva possibilitat, i tants arguments poden ésser donats a favor com en contra. Tanmateix, cal fer constar que els intents –i les realitzacions reeixides– d'imitació dels ritmes clàssics existiren abans i després dels articles de Josep Fonts.

8. Hom trobarà una semblança de Josep Fonts al llibre d'Ignasi ROVIRÓ, *Diccionari de filòsofs, teòlegs i mestres del Seminari de Vic (1749-1968)*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2000, p. 174.

JOSEP FONTS

IMPOSSIBILITAT DEL HEXÁMETRE CATALÁ.

COMENTARI A UNS ARTICLES.

I⁹

Es evident que'l vers llatí, ab ses diferentes espècies, té els seus *constituyents essencials*, té allò, per lo qual se distingeix de les altres coses, y, en nostre cas, dels demás versos no llatins; te, finalment allò que's com l'arrel y subjecte de totes les propietats que hi ha en éll; en una paraula: te la seva propia essencia. Aixó, repetesch, es evident, y ningú podrá posarho en dupte.

També, demás, es sabut pels que han estudiat Filosofia que les essencies de les coses son *necessaries, immutables, indivisibles*, y fins *eternes*, ab eternitat, que'ls filosops anomenan *negativa*. Donchs bé, cal preguntar ¿quina es l'*essencia* de la poesia llatina? Es la *quantitat prosódica*, es la sílaba *breu y llarga*, pel coneixement de la qual hi ha un tractat meravellós y científich, fundat en la meteixa naturalesa de la sílaba, que s'anomena *Prosodia*. Y de tal manera la quantitat prosódica es l'essencia de la poesia llatina, que, com les demás essencies de les coses, es *necessaria, immutable, indivisible*, etc., de tal manera que un vers llatí, de qualsevulla especie que sigui, que estigui mancat de la quantitat prosódica que li correspon, tothom unaniment el rebutjará per dolent. Y si qualque vegada a una sílaba no se li dona lo que llur naturalesa exigeix, es com *per accident*, en virtut d'una especie d'acort tàcit entre els poetes per facilitar el vers en cassos excepcionals.

D'aquí evidentment se despren que la quantitat prosódica en els versos es com el *genre* en les *especies*, com, per exemple, l'*animalitat* en l'home. Y les especies d'aquest *genre* s'especifican per medi de peus métrichs, *espondeus, dáctils* etc. etc. Els peus métrichs no poden existir sense la *quantitat prosódica*, com no pot existir *home* sense animalitat. Aixís de la combinació de sis peus *espondeus y dáctils*, distribuïts de manera que el quint sia *dáctil* y el sisé *espondeu*, tindrem una especie de vers llatí que tindrà el nom d'*hexámetre*; d'una combinació d'un *troqueu*, un *espondeu*, un *dáctil* y dos *troqueus*, tindrem una altre especie, que'n dirém *sáfich* etc. etc. Però tant l'*hexámetre* com el *sáfich* etc. tenen un mateix *genre*, com una meteixa *materia prima*, una meteixa essencia, que es la *quantitat prosódica*, d'aquí ja's desprén l'excel·lencia de la métrica llatina, d'aqueixa filla baixada del cel, empeltada per Deu en la médula de la llengua llatina, quina faisó, naturalesa y essencia es, dintre la seva categoria, *necessaria, immutable, indivisible*. Cada dia ens anem convencent més dels pochos (fins entre els que's creuen destres en aquesta materia, com hem llegit en articles darrerament publicats) que han comprés l'hermosura, l'esplendor, la valor de la métrica llatina. Si aquesta fos un ser animat, se taparia la cara de vergonya de veure que se la vol aplicar a llengües que son privades de la essencia, de l'estructura propia y essencial que Deu mateix ha donat a la llengua llatina.

9. *Gazeta de Vich*, 12 d'agost de 1926, p. 2-3.

De lo dit ben clarament se despren que el vers llatí ni les seves diferents especies, per aixó meteix que es constitueix per una essencia especial y propi, com hem demostrat, no pot traspasarse a cap altre llengua, y aixó de *cap a l'exàmetre catalá implicat in terminis*, perque en catalá no tenim essencies, no tenim *materia prima*, com seria impossible a un ferrer fer un atuell de ferro sense tenir materia férrea.

L'IMPOSSIBILITAT DE L'HEXÁMETRE CATALÁ.

COMENTARI A UNS ARTICLES.

II¹⁰

Demostrada la diferencia essencial entre la métrica llatina y la catalana, no caldría afegir res mes; puix ja no queda mes que lo *accidental*, y, per consegüent l'importancia del assumpto resta sense força ni interés. Per aixó l'excels Costa y Llobera, respecte la métrica clàssica en catalá, parlava sols d'una *certa aproximació*. Per aixó estich segur que si Horaci o Virgili vegessin un hexámetre catalá comparat ab un de seu, hi veurien la semblança que nosaltres veyem entre l'home y el mico; y que si se'ls hi feya veure que a un hexámetre catalá s'hi ha aplicat les cesures, só, bellesa y gracia dels seus, respondrían:

*Aunque se vista de seda
la mona, mona se queda.*

Aném ara a demostrar nostre assert ab un exemple:

Inclyta prole clarus fuit et virtute sublimis.

Aqueixa ralla, segons la técnica y oída catalana, té l'ondulació del hexámetre, qu'es com l'ondulació del mar (segons suara hem llegit, fentnos la *mar* de gracia): hi ha les cesures necessaries, *cumplint son ofici de rompre*, ni hi falta la cadencia, rossolant y rápida. Se pot llegir marcant la cesura central, sense negligir les lògiques (?); en una paraula, no's pot demanar més per obtenir el ritme del hexámetre. Y, malgrat tot aixó, la ralla aqueixa no es un hexámetre, ni ho será may, encara que hi sobrecaiguin totes les ondulacions y zumzades del gran Atlántich.

L'esperit avesat a baixarhi d'un vol invisible.

Veus'aquí aquesta altre ralla de Mossen Costa y Llobera, tinguda per un hexámetre *de exquisida finor y pulcritut*. Donchs bé: els pares y padrins del hexámetre catalá farán el favor de dirnos ¿per quins set sous aquesta ralla es un

10. *Gazeta de Vich*, 14 d'agost de 1926, p. 3-4.

hexàmetre d'*exquisida finor y pulcritut*, y aquella altre que té tot lo que té aquesta segona, ni hexàmetre pot nomenarse? ¿Entrellucan aixís ara ben clar l'impossibilitat del hexàmetre català?

Apesar de poder parlar llargament del hexàmetre, per ser, com saben nostres llegidors, els versos llatins nostra *ceba* y portarhi més de trenta anys de conreu, posém punt final a aquests articles, escrits ense ànim de molestar a ningú, ab aquestes conclusions:

1ª. En les rahons dels diferents fautors del hexàmetre català hi veyem: 1er. *Divagació violenta y marcat subjectivisme*, enemichs de la naturalitat, de la fixesa y fermesa essencials a les regles. Res de ondulacions del mar ni imaginacions fantàstiques necessita l'hexàmetre de lley. Per aixó no hem llegit un hexàmetre català que no pugui ser radicalment rebutat. 2on. Un greu barreig del *numerus poeticus* ab el *numerus oratorius*. No tota composició rítmica y que canta es vers. Aixó, per no perdre ara temps a demostrarho, poden preguntarho al P. Suñol, que com se veu en son *Método completo de Canto Gregoriano* ho distingeix d'una manera perfectíssima.

2ª. Judiquem del tot superfluu (y quasi quasi ridícul) la recerca de tantes cesures en el hexàmetre, com necessaries al vers. Vejam qui será el valent que podrá escriure sense fer cesures. Aquest recercament en l'hexàmetre sembla té origen en els que han volgut fer hexàmetres *no llatins*, per surtirse d'apuros. Crech que Horaci y Virgili, si ara visquessen, se donarien de menys de ser considerats que per fer sos hexàmetres necessitan tantes alforjes, o be pensarían que se'ls vol fer passar per *gregorianistes*.

Per *orientar* degudament y no *ofegar* bones llavors en el camp de les lletres llatines, acabem dient que'l *mecanisme* del hexàmetre es senzillíssim, d'una naturalesa tant maravellosa que tan sols col·locant la verdadera cesura després del segon peu, l'hexàmetre de *necessitat* ha de tenir finor, pulcritut y *varietat*. Per consegüent no's necessita per res de tanta parauleria, no s'ha de tenir en compte per res aquell vocabulari de noms de cesures, que sembla un llibre de baptismes parroquial, capás d'espantar y ofegar a qualsevol que senti desitjs de compondre hexàmetres de lley. *Et qui vidit, testimonium perhibet*. Y el que'n té a cents d'hexàmetres, publicats ab general aplauso dels competents de casa nostra y de fora, ne dona testimoni.

IMPOSSIBILITAT DEL HEXÀMETRE CATALÀ.

III¹¹

El primer principi *a priori* que empran els filòsops en llurs *demostracions indirectes* es el principi de *contradicció*. Aqueixa demostració indirecta la nomenen també *ad absurdum*. Heus ací el principi de contradicció: es impossible que una

11. *Gazeta de Vich*, 24 d'agost de 1926, p. 2-3.

mateixa cosa *sigui y no sigui* al mateix temps baix un mateix aspecte. Així, v.gr.: Pere es Pere y ensemps no es Pere, no pot ésser, no's pot lograr. Donchs els propagadors del hexàmetre catalá han tirat per terra el principi de contradicció, aixó que may encara cap filosoph havia lograt. Ara, en endavant, unes mateixes sílabes, sense canviar de significat, baix el mateix idéntich aspecte, tindrán valor *llarga* y ensems *breu* y vice-versa. Parlém empró de sílabes d'arrel.

Remembrem, per aixó, l'hexàmetre d'exquisida finor y pulcritut.

L'esperit, avesat a baixarhi d'un vol invisible.

Segons la técnica dels metres del hexàmetre catalá heróich, l'esmentat hexàmetre s'ha de començar a midar de la manera següent:

L'espe-rit ave-sat, etc.

Empró el mateix hexàmetre pot ésser compost aixís: *Avesat l'esperit a baixarhi*, etc., puix té idéntica *ondulació*, tal volta més encisadora que començant de la primera manera. Donchs, ara l'haurém de amidar aixís:

Ave-sat l'espe-rit, etc.

Tenim que les mateixes idéntiques sílabes *l'espe* que abans eren llargues ara son breus, y *ave* que suara eran dos sílabes ara son dos sílabes llargues, tenint y conservant idéntich significat. De manera que si admetém l'hexàmetre catalá, som obligats a admetre *lo absurd*. Aixó may pot esdevenir en la métrica llatina; puix es ben sabut que un mot llatí, si llurs sílabes mudan de quantitat prosódica, muda necessàriament de significació, y per consegüent may pot haverhi confusions ni absurds, com sab el mitjanament instruit en aquest gènere.

Demés, l'hexàmetre catalá, *com vers*, no té cap *habilitat*, que és una de les dots d'un perfecte artista, ni per consegüent té *mérit*; puix en una hora d'aquelles que equivocadament diem perdudes, n'ompliríam la butxaca de qualsevulla, ni finalment té cap *gràcia*, engendrant aviat un estrany fastich al llegidor.

Literariament d'aqueixes ralles de prosa, que'ls hi volen donar el títol d'hexàmetre (sevillá) podríam dirne una mena d'enganya-pagesos, y, sens dupte, Horaci que no tenia pas pels a la llengua en assumptes literaris, com ho palesan totes les seves sátires, diria als fautors d'aqueixes ralles de prosa, ço que feya avinent a Lucili, entossudit en emprar formes gregues: *in silvam ne ligna feras insanius*. Puix tenim nostra métrica catalana formosa, sumament atractívola y variada; donchs, *in silvam ne ligna feras insanius*, y, com diu en la mateixa sátira, *neque te ut miretur turba, labores*.

IMPOSSIBILITAT DEL HEXÁMETRE CATALÁ.

IV¹²

Al retorn de nostres famílies, finides les vacances estiuenques, per reprendre altre volta les tasques ordinaries, hi ha qui ha demanat si hom volia estampar el parer sobre els versos publicats en «La Veu de Catalunya», corresponent al divendres 24 de Setembre de 1926, ab aquest títol: *L'estrofa alcáica*. Acompanya aquest títol una esquema de l'estrofa alcáica. Per aqueixa moltitud de curiosos o batxillers, per avuy no faré més que reproduir algunes de les propietats de l'alcáica de lley, y élls mateixos que's fassin de jutjes.

Primerament me sembla que l'esquema allí estampada es *sevillana*. Perque l'estrofa alcáica consta de quatre versos, y la primera sílaba dels tres primers versos no es *uniforme*, com estampa l'esquema, sino que tan pot esser breu com llarga.

Segon. Les gramátiques, els diccionaris y els *Gradus ad Parnassum* diuen que l'últim peu dels dos primers versos de l'estrofa alcáica es sempre dáctil; per consegüent apar no es *b a b*, com marca l'esquema, sino *b a a*, com diu tothom.

Tercer. Els dos primers versos de l'estrofa alcáica de lley tenen onze sílabes, y els dos primers versos de les estrofes de l'alcáica de la *Veu* ne tenen dotze, perque finalisan ab sílaba aguda.

Apar se tracta d'estrofes de nova invenció, emperó allavores sembla no hi haura d'haver dret a apropiarse una patent acreditada sense donar les degudes explicacions, y lo millor sembla que seria imposar al nou invent el nom del inventor. Precisament tot l'esfors dels que pretenen imitar l'antigua métrica no es *ad mensuram, vel tempus*, sino *ad accentum tantum*, segons hem entés sempre. Donchs en l'alcáica, objecte de la crítica, hi llegim l'accent completament capgirat. Per aixó naturalment ens fa l'efecte d'una invenció nova.

Per excés d'original s'ha retardat la publicació d'aquestes ralles, y mentrestant «La Veu de Catalunya» del dia 7 d'Octubre estampá una altre oda alcáica de la mateixa estructura que la del dia 24 de Setembre; per consegüent cau també de plé dintre'l terreny de la mateixa crítica.

Estampém a continuació estrofes alcáiques de lley y el lector podrá fer comparances ab les de la *Veu*. Pot fixarse d'un modo especial en el final dels dos versos primers de cada estrofa de les composicions comparades y veurá que s'assemblan poch més o menys com una sabata y un esclop, o com la Garrotxa y el Fluviá.

12. *Gazeta de Vich*, 21 d'octubre de 1926, p. 2-3.

STROPHA ALCAICA

Te forsán ipsum non modulabili
 luges cani num carmine, candide
 Alcaeae, rivalemque temet
 improprio celebrare rhythmó,
 ac innocenti melifluos sonos
 miscere norma? Sertaque florida
 rosasque Parnassi virentes
 usque bidente coli retuso
 priscosque honores num minui vides?
 Imbellium iam desine luctuum;
 non tollet insignem novator
 aurea quem coluere saecla
 tuum nitorem; verba videbimus
 acuta pelli carminis alcaici
 ex fine semper, dissonumque
 reiciet modulamen nuris.
 Tu qui frequentas, o iuvenis, scholas,
 sirenis audax cantica negliges;
 et clarus ut cultor latini
 carminis eniteas labora.

IMPOSSIBILITAT DEL HEXÁMETRE CATALÁ.

V¹³

Probàrem en l'artícle anterior que *tothom* diu que l'últim peu dels dos primers versos de l'estrofa alcáica sempre es *dáctil*, perquè aixís ho diuen les gramàtiques, diccionaris y *Gradus ad Parnassum*. Avuy hi afegirém que també ho diuen igual tots els comentaristes d'Horaci de tots els sigles, tots els llibres de traducció clàssica que's posen en les màns dels alumnes de Seminaris y d'Instituts. Es evident, donchs, que cometería un *ridícol* majúscol aquell que impugnés o s'empenyés en rebatre la afirmació *tothom*, perquè hi ha un catalá, v.gr. un italiá o mitja dotzena d'alemanys que tot just els hi sembla que podria ésser d'altre manera.

Precisament en lo que no hi ha cap dubte es en la cadencia esdrúixola, ni hi ha cap perill de deixar-se suggestionar respecte de la cadencia del dáctil. El dáctil es peu essencial del hexámetre, y de la recta lectura del hexámetre avuy en día ja no hi ha pas dubtes, llegint-se sempre com paraula esdrúixola. Es evident, demés, que'l dáctil se llegiria de la mateixa manera en el vers hexámetre que en l'estrofa

13. *Gazeta de Vich*, 16 de novembre de 1926, p. 1-2.

alcáica. Encara'm sembla sentir l'honorable amich, l'insigne poeta llatí, P. Tomás Viñas, cantantme y llegintme l'hexàmetre:

Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris,

després d'un gest de desaprobació contra els que volen fer llegir *álta stét, candidúm, silváe, onús*. Aquesta equivocació sembla tenir l'origen en les mateixes aules del Seminari y Instituts. Bé recordém, y ho recordarán molts dels lectors que quant medíam els versos llatins al Seminari, ho féyam així: *Humá, nó capí, ti cér*, etc. Aquest defecte, en cert modo escusable, va anant prenent peu, y més el va pendre en Alemanya, per sa major població y més anys d'estudi de llatí. Però lo curios es que alguns dels imitadors del ritme clàssich, ho han pres en sério, y han pres aquest defecte per norma per trobar o buscar el ritme en els versos imitats. D'altre banda aquest defecte es molt poch temible, perque la tortura de paraules sempre és poch natural, contra el sentit comú y contra la Gramática.

Cal no deixar-se enlluernar massa pels que parlen del entusiasme dels alemanys en pro la métrica clàssica en sa llengua. Ni *Vox Urbis*, ni *Alma Roma*, ni *Scriptor Latinus*, aquesta alemanya, que deixá de publicarse l'any 1917, a causa de la guerra segurament, (ne perdérem alguns fascicles) revistes totes purament literaries, enaltidores de tot lo bell y de tot lo que significa progrés literari, s'han ocupat may de Klopstock, referent a ses aficions imitatives dels clàssichs. Les nostres amistats literaries d'allí, com la del famosíssim Andreu Heberl, may no ens han parlat d'aqueixes imitacions; però lo digne de notar es que fins defugen parlarne. Y ho trobém molt natural; perque, avuy en dia, l'entretenir-se en aqueixes imitacions parcials del ritme, sempre discutibles (en catalá rebutjables, segons els models suara estampats), es considera *restar enrera* no pas anar endavant. Y això també es evident; perquè primerament aquestes imitacions accidentals tenen un camp molt duptós y opinable, y segonament apar son senyal massa manifesta d'inferioritat, impotencia o insuficiencia. Sens dupte anirà més *endavant* el que imita el model, no en part, sinó totalment, y, si pot, fins el sobrepuja y aventatja. Precisament per aqueix fi instituí Hoff el certamen anyal d'Amsterdam; per aixó se n'ha instituit un de la mateixa naturalesa en el Col·legi «Principe di Piemonte», de Gerace Marina, provincia de Reggio (Calabria), y un altre a Roma, y moltes vegades veyém premis oferts a les poesies y poemes que millor imitin tot el model d'Horaci y Virgili, y encara no n'hem vist cap de premi ofert a les imitacions discutibles del ritme. Será tal volta que totes les nacions resten *enrera*. Ara ens caldría fer historia de la manera admirable ab que son imitats Horaci y Virgili pel nombrós estol de poetes llatins, fentse admirar de tot el mon clàssich. Ademés caldría fer honrosa menció d'aquells que, ben compenetrats dels escrits d'Horaci y Virgili y altres autors antichs, van brodantse fama mundial tot donant nom llatí als mots moderns y nous invents, com fa, per exemple, l'eruditíssim P. Manel Jové, C.M.F., resident a Cervera, en ses clàssiques epístoles; *Nova verba in latinum sermonem inducenda*. Però hem de diferir aixó, perquè l'article va resultant massa llarch. Veuríam que no's queda pas Catalunya *enrera* en lo que té verdadera valor positiva y verdader mérit *progressiu* en la literatura clàssica.

JOAN FRANQUESA

AL RNT. DR. D. JOSEPH FONTS.¹⁴

La meva sincera felicitació per sos contundents articles a la «Gazeta de Vich». D'això se'n diu parlar clar. Pero no's penedirà de l'atreviment que significa el donar aquest pas. Convé que una persona de gran competència fassi veure'ls erros de lo que pregonen com una admirable innovació, y ho posi de manifest pel cantó ridícul.

Li agrahiré y ho espero ab goig que, quan vindrà a casa, me dará alguna lliçó de mètrica llatina ab el sol fi de apreciar l'harmonia dels versos. Suposo que no m'hauré d'entatxonar el cervell ab aquelles explicacions que semblen mes d'àlgebra que no pas de poètica, y de les quals V. se'n riu amb molta gracia.

La fal·lera de la mètrica llatina es més antiga del que tothom creu. Ja'l poeta Villegas entre'ls castellans n'ensajà algún exemple. També recordo haver llegit una «Epístola ad Pisones» vertida en hexàmetres castellans y anterior al segle XIX.

El «Nuevo Sistema musical de la lengua castellana den Sinibaldo de Mas» va fer molta forrolla defensant la teoria que V. condemna. Y els professors de retòrica no's descuydaven d'explicar aquella innovació a sos alumnes. Pero en cambi el jovenet Cabanyes, intim amich de'n Sinibaldo, y avuy considerat com el primer poeta de l'època, no s'hi arribá a entusiasmar: trobá, segons diu en una carta *enginyós* el Sistema, si be li devia desagradar en la pràctica, puix no he vist que l'adoptés en cap de ses poesies.

Lo Sr. Sinibaldo de Mas publicá anys mes tart els tres primers llibres de la Eneida en hexàmetres castellans.

En Pau Alcover, que morí jove com molts altres ingenis del primer romanticisme catalá, també escribia hexàmetres y la seva tesis doctoral versá sobre la manera de elaborarlos.

Veig que li anomeno llibres que no he llegit ni menos fullejat may, y cayguts en tal oblit que costaria de trobarlos. Només els conech de referencia o'ls he vist citats en algun altre llibre.

Es notable que ningú hagi gosat a declarar de impossible solució el problema dels hexàmetres. Fins ara s'en duptava y s'en murmurava a cau d'orella. Vosté serà el primer d'afrontar l'assumpto serenament, analisar-lo y tréurel a la plassa pública.

Afectíssim amich y servidor.

Joan Franquesa.

Barcelona, 19 de agost de 1925.

14. *Gazeta de Vich*, 2 de setembre de 1926, p. 2-3.

JOSEP MARIA LLOVERA.

A PROPÓSIT DEL HEXÁMETRE CATALÁ.¹⁵

Senyor director de Gazeta de Vich.

De la sèrie d'articles que en el periòdic de la seva direcció ha publicat M. Josep Fonts, pvre., amb el títol IMPOSSIBILITAT DE L'HEXÁMETRE CATALÁ, on es feia, diem-ne crítica, d'algun meu assaig poètic, només el segon i el quart m'han pervingut a mans, pels bons oficis d'un meu amic. Deixant de banda l'amaniment de *xistos*, que acompanya molts dels judicis subjectius de l'articulista, i altres minúcies que fora massa llarg de rectificar, hi trobo la següent asseveració, purament objectiva: «Segon. Les gramàtiques, els diccionaris i el *Gradus ad Parnassum* diuen que l'últim peu dels dos primers versos de l'estrofa alcàica és sempre dàctil; per consegüent apar no és *bab*, com marca l'esquema, sinó *baa*, com diu tothom». Per mostra de la bona documentació de l'articulista, amb aquest botó n'hi ha prou. Si afirmés que molts autors, tots els que ell ha vist, diuen això, no em vindria gens de nou, i estaríem d'acord. Afirmant que ho diu «tothom», ja no podem estar d'acord. Perquè entre els autors que no procedeixen *more gregali*, i que han fet un estudi especial del vers alcàic hendecasíl·lab, és avui opinió molt estesa i solidament fonamentada que aquest vers es compon d'una primera part iàmbrica, amb el tercer peu catalèctic, i d'una segona part logoèdica (dàctil i dipòdia trocaica catalèctica).

La natura logoèdica de la segona part és reconeguda per autors de mètrica tan autoritzats com Christ, Dillenburger, Ritter, Müller, Nauck, Boeckh, Schütz, Graser, i molt recentment l'italià Stampini. Un altre autor encara, Maas, que en la seva recent *Griechische Metrik* condensa els últims resultats de la moderna investigació, dóna un esquema igual al meu, amb les possibles substitucions en els iambes impars (primera i quinta síl·laba) prou conegudes, i que per tant no calia pas que jo marqués en un esquema típic, de vulgarització. Penso que, d'una regla de la qual dissenyem tot un estol de crítics com els susdits, no s'hi val d'afirmar que és el que diu «tothom». Menys si qui això afirma retreu, com a motiu de credibilitat, el seu conreu, de més de trenta anys, de la mètrica llatina; per bé que Alceus no era pas precisament llatí, que diguessim. És més: Stampini, després d'una penetrant anàlisi dels versos d'Alceus, en una altra obra també molt recent, es decanta a creure que en l'hendecasíl·lab alcàic grec no hi ha cap dàctil, veient-hi un vers tot ell del tipus iàmbic, compost de tres dipòdies, la primera normal (amb la consabuda possible substitució al primer peu); la segona substituïda per un peu jònic descendent, substitució prou admesa; la tercera procatalèctica. D'altra banda, el meu esquema, no és meu: és de Klopstock, qui el posa (ho fa també més tard Platen) davant de diverses odes, entre les trenta i tantes alcaiques que escriví. Una d'elles és la celebèrrima oda «Al Salvador». L'han seguit els altres poetes alemanys, dels quals pocs se'n trobarien entre ell més clàssics, que no s'hagin exercitat en l'estrofa alcaica. Respecte de la final aguda, cal observar que

15. *Gazeta de Vich*, 2 de novembre de 1926, p. 1-2.

els autors més acurats solen marcar amb *ictus* la última síl·laba de l'hendecasíl·lab alcaic, fins admetent-la adiafóra.

Cal no deixar-se sugestionar massa per la cadència esdrúixola que ara donem a certs mots llatins. Sovint la última síl·laba dels nostres mots esdrúixols era llarga i tenia lloc d'*arsis* dins el vers. Encara ningú no ha demostrat que la recitació dels poetes llatins no s'acostés més a la francesa, per exemple, que a la nostra, en algunes cadències finals. Heus aquí alguns alcaics d'Horaci, que per a la seva orella havien de tenir un ritme exactament igual l'un que l'altre. Són trets tots d'una sola oda, més aviat curta:

Vides ut alta stet nive candidum
 Soracte, nec iam sustineant onus...
 Dissolve frigus, ligna super foco...
 Permitte divis cetera: qui simul...
 Quid sit futurum cras, fuge quaerere, et
 quem fors dierum cumque dabit, lucro...
 donec virenti canities abest...

És evident que Horaci, o bé no deia com nosaltres «candidum», o bé no deia com nosaltres «qui simul», etc.; segurament cap de les dues coses. Per això, a fi d'obtenir un ritme constant, o aplicable a tots els versos d'una mateixa mena, en diverses escoles d'Itàlia, i en la generalitat de les d'Alemanya, fan llegir els versos grecs i llatins marcant l'escansió. Conec a Barcelona un alemany, *dependent de comerç*, que encara llegeix així llargs fragments de l'Iliada i de l'Eneida, que va estudiar al Gimnasi. I fins hi ha textos accentuats, així:

Vidés ut álta stét nive cándidúm
 Sorácte, néc iam sústineánt onús
 silváe labórantés gelúque
 flúmina cónstitérínt acúto, etc.

I és precisament per això que els alemanys tenen incorporades a la seva literatura belles imitacions rítmiques (no s'escarrassi tant M. Fonts per provar impossibilitats; no volem pas res més que imitacions) dels mestres clàssics; no perquè la seva llengua es presti a això més que la nostra, sinó perquè amb l'exercici de llegir escandint tenen el ritme ficat a l'orella. I nosaltres, que ens solem pensar ésser, gairebé per dret diví, els davanters en tot, anem restant enrera. No tinc res a dir, ans trobo molt lloable, que hom es dediqui al conreu dels versos llatins. Però no s'hi val de tenir-ne tanta gelosia que no es pugui deixar en pau a qui vulgui, sense molèstia de ningú, cercar d'imitar-los. I, sobretot, quan hom vol parlar del que diu «tothom», no s'hi val de viure massa prop de la lluna!

Esperant que voldrà admetre en el seu periòdic aquests quatre mots de justa rectificació, primera i última, mercès per endavant, i mani sempre a son afm. en Crist

J.M. Llovera, Pvre.